

UKRAIŃSKIE KONSTRUKCJE Z IMIESŁOWOWYMI RÓWNOWAŻNIKAMI ZDANIA W PRZEKŁADZIE NA JĘZYK POLSKI

Joanna Patyk

lektor języka ukraińskiego
Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej
Uniwersytet Jagielloński (POLSKA)
Al. Mickiewicza 11, 31-120 Kraków, e-mail: joanna.patyk@uj.edu.pl

ABSTRACT

Joanna Patyk. Ukrainian syntactic constructions with participle clauses in Polish translation.

The article deals with Ukrainian syntactic constructions with participle clauses (imiesłowowy równoważnik zdania) translated in Polish. The aim of this study is to compare Ukrainian constructions in Polish translation, in which syntactic constructions are another than in the original text. The article gives a detailed analysis of simple and complex sentences with participle clauses. The analysis of peculiar Polish constructions led to some interesting conclusions and observations (e.g. Ukrainian participle clauses can be replaced by different types of complex sentences or another components that are part of simple and complex sentences: adverbial+object, attributive+object).

Key words: Ukrainian syntactic constructions with participle clauses, translation.

Joanna Patyk. Українські дієприслівникові звороти в перекладі польською мовою.

Метою статті було порівняння українських дієприслівникових зворотів (imiesłowowy równoważnik zdania) у польському перекладі, в якому застосовано інші синтаксичні конструкції, ніж у оригінальному творі. Запропоновано системний опис речень (простих, складносурядних, складнопідрядних).

У висновках стверджено, що відповідниками дієприслівникових зворотів є найчастіше складнопідрядні речення, рідше складносурядні, а також дієприкметникові звороти і інші компоненти, які входять до складу простого чи складного речення (наприклад обставина + додаток, означення + додаток).

Ключові слова: українські дієприслівникові звороти, переклад.

Niniejszy artykuł jest poświęcony ukraińskim zdaniom prostym, w skład których wchodzi konstrukcja imiesłowowa, oraz tłumaczenie tych zdań na język polski.

Celem poniższych rozważań jest rozstrzygnięcie kwestii, w jaki sposób zmieniła się budowa zdania w przekładzie i czy wypowiedzenie zostało wzbogacone o kolejne zdania składowe. Ponadto podjęto próbę zidentyfikowania podobieństw i różnic pomiędzy konstrukcjami z imiesłowem, wykorzystanymi w utworach oryginalnych i przekładach.

Materiałem badawczym są przykłady zaczerpnięte z utworów współczesnego pisarza ukraińskiego Tarasa Prochaški (Inші дні Анни, Непрості – w analizie oznaczone skrótami IDA. i N.)¹ oraz ich tłumaczenia na język polski (Inne dni Anny, Niezwykli)².

1 Прохасько Т., Інші дні Анни, Київ 1998., Прохасько Т., Непрості, Івано-Франківськ 2002.

2 Prochaško T., Inne dni Anny, Wołowiec 2001., Prochaško T., Niezwykli, Wołowiec 2005.

Należy przyjąć, że imiesłowowy równoważnik zdania jest swoistym rodzajem równoważnika, którego centrum stanowi imiesłów przysłówkowy współczesny bądź uprzedni, najczęściej z wyrazami zależnymi od siebie składniowo, np. Stałem, patrząc z niepokojem na czarne chmury. Konstrukcje imiesłowowe, podobnie jak równoważniki, zastępują zdanie, ale nie występują samodzielnie. Zawsze stoją obok jakiegoś zdania lub równoważnika, łącząc się z nimi zarówno pod względem znaczeniowym, jak i syntaktycznym. Należy podkreślić, że imiesłów przysłówkowy będący formą czasownikową może oznaczać stan lub czynność, a zatem pełni on funkcję (drugorzędnego) orzeczenia lub równoważnika orzeczenia. W składni polskiej konstrukcja imiesłowowa jest zawsze jedną z części wypowiedzenia złożonego.¹

Na podstawie analizy doszliśmy do wniosku, że odpowiednikiem polskiego imiesłowowego równoważnika zdania będzie ukraiński zwrot imiesłowowy (дієприслівниковий зворот). W przypadku językoznawstwa ukraińskiego konstrukcje imiesłowowe są częścią składową zdania prostego i pełnią funkcję okolicznikową.²

Na początku przyjrzymy się przykładom zdań prostych, w których bezpośrednim odpowiednikiem ukraińskiego imiesłowu przysłówkowego współczesnego w przekładzie jest wyrażenie przyimkowe:

Якось вловити цю думку можна, зіставляючи записи у трактаті і щоденнику (IDA. 61). Złapanie tej myśli w jakiś sposób możliwe jest przez zestawienie zapisów z traktatu i dziennika (IDA. 68).

W ukraińskim zdaniu bezosobowym predykatywne centrum³ skupia się wokół orzeczenia złożonego z modalnego przysłówka можна i bezokolicznika вловити. W przekładzie pojawia się orzeczenie imienne (складений присудок) powstałe w wyniku połączenia czasownika być w odpowiedniej formie i przymiotnika możliwy. Nie mamy jednak do czynienia z konstrukcją bezosobową jak w oryginale. Widzimy również jednoskładnikowy podmiot w postaci rzeczownika złapanie, który wprowadzono jako zamiennik bezokolicznika вловити będącego jednym z komponentów złożonego orzeczenia w zdaniu ukraińskim. W tym pojedynczym wypowiedzeniu rozwinięty imiesłów przysłówkowy zastąpiono wyrażeniem przyimkowym przez zestawienie. W zaprezentowanym przykładzie pełni ono funkcję okolicznika sposobu.

Na konstrukcję z wyrażeniem przyimkowym można przekształcić też takie zdanie ukraińskie, w którym imiesłowowy równoważnik zdania spełnia inną rolę niż rola okolicznika sposobu:

Все ж він мало не спізнився до поїзда, шукаючи за ними (IDA. 73). Lecz przez te poszukiwania omal nie spóźnił się na pociąg (IDA. 84).

W podanym zdaniu ukraińskim imiesłowowy równoważnik zdania nadaje całej konstrukcji odcień okolicznikowy przyczyny. W tłumaczeniu zamiast niego wprowadzono rzeczownik odczasownikowy poszukiwania, który w połączeniu z przyimkiem przez tworzy wyrażenie przyimkowe. Pełni ono rolę okolicznika przyczyny.

Co ciekawe, w imiesłowowym równoważniku zdania ukraińskiego autor informuje o obiekcie, który został wyrażony zaimkiem osobowym ними. W przekładzie, pod wpływem rezygnacji z konstrukcji imiesłowowej, nie zamieszczono takiej informacji, gdyż wypowiedzenie nie wymagało w swojej budowie zaimka w roli określnika. Można byłoby go użyć wyłącznie wtedy, gdyby zdanie ukraińskie przekształcono na wypowiedzenie podrzędnie złożone okolicznikowe przyczyny (Omial nie spóźnił się na pociąg, szukając ich).

Wśród zgromadzonego materiału naszą uwagę zwrócił także przykład, w którym imiesłowowy równoważnik zdania pełni funkcję okolicznika czasu, rzadko odnotowywaną w naszym materiale:

1 Podracki J., Składnia polska. Książka dla nauczycieli, studentów i uczniów, Warszawa 1997, s. 151.

2 Зінкевич-Томанек Б., Граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис, Краків 2007, s. 217-219.

3 Mianem zdań z jednym predykatywnym centrum (односкладні речення) będziemy określać zdania proste, w których podstawę gramatyczną stanowi tylko jeden, główny człon (predykat), Зінкевич-Томанек Б., Граматика....., s. 212.

Аж маючи схему, він зрозумів нарешті всю топографію (IDA. 72). Dopiero podczas rysowania schematu zrozumiał nareszcie całą topografię (IDA. 82).

W podanym przykładzie ukraińskim zastosowano imiesłowowy równoważnik zdania w roli okolicznika czasu. Imiesłowowy równoważnik zdania na drodze transformacji zostaje zastąpiony w tłumaczeniu ekwiwalentem o postaci frazy przyimkowo-nominalnej PODCZAS + rzeczownik (gen) + dowolny określnik.¹ Konstrukcja pozostaje zdaniem prostym.

Chcemy także zwrócić uwagę na przykład, w którym rezygnacja z imiesłowowego równoważnika zdania wpłynęła znacząco na zmianę predykatywnego centrum zdania oraz sposób, w jaki wyrażono podmiot:

Непроті ледве врятували її, наваривши в молоці маку (N. 39). Niezwykłym ledwie udało się ją odratować gotowanym w mleku makiem (N. 53).

Imiesłowowy równoważnik zdania ukraińskiego, którego głównym komponentem jest imiesłów przysłówkowy uprzedni, pełni funkcję okolicznika sposobu.

W tłumaczeniu mamy do czynienia ze zdaniem bezosobowym, gdyż predykatywne centrum wypowiedzenia skupia się wokół czasownika w formie bezosobowej (udało się). Subjekt został wyrażony rzeczownikiem w celowniku. Imiesłów przysłówkowy zastąpiono imiesłowem przymiotnikowym biernym pełniącym rolę przydawki względem rzeczownika makiem (z kolei ten rzeczownik pełni funkcję dopełniania). Widać zatem różnicę polegającą na tym, że imiesłów przymiotnikowy w roli przydawki odnosi się do całkiem innego komponentu, niż imiesłów przysłówkowy w zdaniu oryginalnym.

Jednak nie zawsze mamy do czynienia z sytuacjami, w których imiesłów przysłówkowy miał w przekładzie swój bezpośredni odpowiednik:

Тож будь-яку будівлю вона бачила, обминаючи покриття (N. 28). Dlatego każdą konstrukcję widziała od środka pod wierzchnią warstwą (N. 38).

W podanym przykładzie ukraińskim imiesłowowy równoważnik zdania pełni funkcję okolicznika sposobu. W tłumaczeniu tego wypowiedzenia widzimy spore zmiany w obszarze leksyki. Tłumacz potraktował przekład konstrukcji imiesłowowej w sposób opisowy, a mianowicie użył określeń: od środka pod wierzchnią warstwą (widziała: w jaki sposób? od środka (okolicznik sposobu), gdzie? pod warstwą (okolicznik miejsca); warstwą jaką? wierzchnią (przydawka)). Chociaż podane określenia nie mają żadnego związku z imiesłowem przysłówkowym (ani na płaszczyźnie semantyki, ani leksyki), to jednak wiernie oddają to, co chciał przekazać autor, wprowadzając imiesłowowy równoważnik zdania.

W naszym materiale badawczym nie zabrakło także przykładów, w których ukraińskie zdanie proste z imiesłowowym równoważnikiem zdania w roli okolicznika zastąpiono wypowiedzeniem współrzędnie złożonym:

Миготіли звірі, зникаючи серед рослин (IDA. 43). Na chwilę pojawiały się zwierzęta (1) i zaraz znikały w zaroślach (2) (IDA. 49).

W podanym przykładzie ukraińskim imiesłowowy równoważnik zdania wyraża odcień funkcji okolicznikowej sposobu. W tłumaczeniu wprowadzono zdanie współrzędnie złożone łączne ze wskaźnikiem zespolenia i. Widać w nim dwa równorzędne orzeczenia w postaci czasowników o wartości czasu przeszłego. Można stwierdzić, że imiesłowowy równoważnik zdania ukraińskiego został zastąpiony drugim zdaniem składowym wypowiedzenia współrzędnie złożonego i dodatkowo wzbogacony o partykułę zaraz w roli okolicznika sposobu. Orzeczenie (znikały) w tymże zdaniu składowym powstało na bazie imiesłowu przysłówkowego (mają taką samą podstawę słowotwórczą).

Nie sposób nie wspomnieć też o zdaniach w których imiesłowowy równoważnik zdania jest konstytuowany przez orzeczenie złożone z modalnego przysłówka i bezokolicznika:

(треба було тримати їх в обох руках, поєднуючи кремінь одної з газом другої) (IDA. 80). (trzeba było obie trzymać w dłoniach (2) i łączyć gaz jednej z kamieniem drugiej)(3) (IDA. 90).

W powyższym przykładzie imiesłowowy równoważnik zdania pełni funkcję okolicznika sposobu. Pozostaje w relacji równoczesności z orzeczeniem złożonym треба було тримати. W

1 Bojałkowska K., Opis składniowy imiesłowów przysłówkowych we współczesnym języku polskim, Toruń 2010, s. 156-159.

tłumaczeniu zrezygnowano z imiesłowu, zastępując go bezokolicznikiem łączyć, który przy pomocy spójnika i wchodzi w relację równorzędności i jednoczesności z orzeczeniem trzeba było trzymać (zdanie współrzędnie łączne, spójnikowe). Bezokolicznik jest centrum predykatywnym w konstrukcji składowej (3), będącej równoważnikiem zdania.

Oprócz przekształceń na zdania współrzędnie złożone warto też podkreślić, że istnieje możliwość transformacji ukraińskiego zdania prostego z konstrukcją imiesłowową na wypowiedzenie podrzędnie złożone, jeśli są do tego odpowiednie warunki:

Він пішов до кухні, чекаючи кінця аудиторії (IDA. 89). Poszedł do kuchni, by poczekać na koniec transmisji (IDA. 99).

W zdaniu ukraińskim występuje imiesłowowy równoważnik zdania pełniący funkcję okolicznika celu. Sam imiesłów wyraża chęć, pragnienie, dążenie do czegoś.

W przykładzie wykorzystano natomiast konstrukcję będącą zdaniem podrzędnie złożonym okolicznikowym celu. Część nadrzędna, której centrum predykatywne skupia się wokół tego samego czasownika, co w oryginale, łączy się ze zdaniem podrzędnym dzięki spójnikowi by. Orzeczenie wypowiedzenia celowego ma formę bezokolicznika, który zastąpił imiesłów przysłówkowy czynny użyty w zdaniu ukraińskim. S. Jodłowski uważa, że „warunkiem dopuszczenia bezokolicznika w orzeczeniu wypowiedzenia celowego nie może być sama jednakowość podmiotu; konieczna jest tu identyczność desygnatu podmiotowego z inicjatorem celu”.¹ Jak widać zasada tożsamości podmiotu zdania nadrzędnego i celowego została zachowana.

Przyjrzyjmy się zdaniu, w którym imiesłowowy równoważnik zdania pełni funkcję okolicznikową przyzwolenia i jest konstytuowany przez orzeczenie złożone z zaprzeczonego czasownika modalnego i bezokolicznika:

Не можеш позбутися переживання чієїсь тонкості на пальцях, навіть протискаючи їх один до одного зі всієї сили (IDA. 32). Nie możesz pozbyć się odczuwania czyjejś delikatności, nawet wtedy, gdy ściskasz palec z całej siły (IDA. 38).

W tłumaczeniu, zamiast konstrukcji imiesłowowej, pojawia się zdanie podrzędnie złożone okolicznikowe przyzwolenia. Zostaje wprowadzony wskaźnik zespolenia w postaci zaimka względnego nawet wtedy, gdy oraz czasownik w formie osobowej pełniący funkcję orzeczenia zdania podrzędnego. Jednak nie można stwierdzić, że wypowiedzenie podrzędne wiernie przekazuje treść wyrażoną w imiesłowowym równoważniku zdania, gdyż w procesie tłumaczenia zaszły pewne zmiany (dosłowne tłumaczenie: nawet przyciskając jeden do drugiego z całej siły – tłumaczenie w tekście: nawet wtedy, gdy ściskasz palec z całej siły).

W naszych rozważaniach zwrócimy także uwagę na tłumaczenie zdania ukraińskiego, w którym występuje więcej niż jeden imiesłowowy równoważnik zdania. Tego typu wypowiedzenia stwarzają bardzo dobre warunki do tego, aby w tłumaczeniu całkowicie zmienić budowę zdania:

Памва розважався, пробуючи самокрутки з різних ґатунків тютюну, [1] випитуючи про місцевість, [2] мацаючи пальцями цидулковий папір [3]²(IDA. 95). Pamwa dla zabawy próbował skrętów z różnych gatunków, (1) wypytując o miejscowość, (2) z której tytoń pochodzi, (3) i dotykał palcami bibułki (4) (IDA. 104).

W powyższym zdaniu ukraińskim trzy imiesłowowe równoważniki zdań pełnią funkcję okolicznikową sposobu. Są one konstytuowane przez czasownik niedokonany o wartości czasu przeszłego (розважався) i odnoszą się do podmiotu wyrażonego rzeczownikiem w mianowniku (Памва).

Całkiem inaczej wygląda konstrukcja zaproponowana przez tłumacza. Ukraińskie zdanie proste z imiesłowowymi równoważnikami zdania przekształcił na wypowiedzenie wielokrotnie złożone. Konstrukcje (1) i (4) są zdaniami współrzędnie złożonymi względem siebie, łącznymi, spójnikowymi. Zdanie (3) względem zdania (2) jest zdaniem podrzędnie złożonym przydawkowym. W przykładzie mamy do czynienia z imiesłowowym równoważnikiem zdania współrzędnego, łącznego (2). Imiesłów stanowiący centrum tego równoważnika jako jedyny został zachowany w tłumaczeniu (w oryginale występuje w konstrukcji imiesłowowej [2]).

1 Jodłowski S., Podstawy polskiej składni, Warszawa 1976, s. 189.

2 Cyfry w nawiasach kwadratowych oznaczają numerację imiesłowowych równoważników zdania.

Imiesłów (пробуючи) zastąpiono czasownikiem w formie osobowej (próbował), który spełnia rolę orzeczenia głównego w zdaniu składowym (1). Natomiast imiesłów (мацаючи) został odzwierciedlony czasownikiem w formie osobowej (dotykał), również w funkcji orzeczenia głównego (w zdaniu 4). Zauważamy jednak, że czasowniki te pod względem leksykalnym nie mają ze sobą związku. Tłumacz zastąpił czasownik мацати jego synonimem, a mianowicie dotykać. W przekładzie inaczej zrealizowano także orzeczenie główne zdania ukraińskiego. Zastąpiono je wyrażeniem przyimkowym (dla zabawy), które spełnia rolę okolicznika celu w zdaniu składowym (1).

Godne odnotowania jest również wprowadzenie zdania podrzędnie złożonego przydawkowego. Zastosowanie tej konstrukcji oraz użycie dodatkowego czasownika (pochodzi), którego nie dostrzegamy w oryginale, z pewnością ułatwia czytelnikowi zrozumienie treści.

Podobne zmiany zaszły w procesie przekładu zdania z imiesłowowymi równoważnikami, których centrum stanowi imiesłów uprzedni:

Послинивши горіх і вмочивши його у сіль, дала Памві (IDA. 79). Pośliniwszy orzech, (1) włożył go do soli, (2) a następnie podała go Pamwie (3) (IDA. 89).

W przekładzie jedna konstrukcja imiesłowowa została zachowana, natomiast drugą przekształcono w zdanie składowe współrzędne, łączne względem wypowiedzenia (3).

Na zakończenie naszych rozważań dotyczących konstrukcji imiesłowowych w zdaniach prostych przyjrzymy się jeszcze przykładowi z ukraińskimi równorzędnymi orzeczeniami:

(...); іноді [Анна і Памва] висіли, тримаючись за перекладину,(1) і давали собі раду без рук і без опори (2) (IDA. 107). (...); часем [Анна і Памва] висіли uchwyceni drążka (1) i dawali sobie radę bez pomocy rak i bez żadnego podparcia(2) (IDA. 115).

Imiesłowowy równoważnik zdania ukraińskiego jest konstytuowany przez czasownik niedokonany (висіли). Pełni on funkcję okolicznika sposobu. Równorzędne orzeczenia są połączone w zdaniu przy pomocy spójnika i.

W przekładzie mamy do czynienia ze zdaniem współrzędnie złożonym łącznym, spójnikowym. Zauważamy jednak, że imiesłów przysłówkowy zastąpiono imiesłowem przymiotnikowym biernym, który pod względem leksykalnym nie ma związku z imiesłowem przysłówkowym współczesnym, w roli przydawki predykatywnej. Określa ona zarówno podmiot (Анна і Памва), jak i orzeczenie (висіли). Dostrzegamy takie oto prawidłowości: imiesłowowy równoważnik zdania (тримаючись за перекладину) = przydawka orzekająca + dopełnienie (uchwyceni drążka).

Między imiesłowem przysłówkowym, a imiesłowem przymiotnikowym nie ma związku pod względem leksykalnym. Tłumacz utworzył imiesłów przymiotnikowy od czasownika uchwycić, z racji tego, że czasownik trzymać się nie stwarza warunków do powstania imiesłowu przymiotnikowego biernego.

Nie sposób nie wspomnieć o podobnych zdaniach, w skład których wchodzi konstrukcja imiesłowowa z imiesłowami przysłówkowymi uprzednimi:

Вбрав тисну в'язану шапку, притиснувши одну сигарету за вухом, і вийшов на двір (1) (IDA. 76). Naciągnął ciasną czapkę robioną na drutach, (1) włożył papierosa za ucho (2) i wyszedł na dwór (3) (IDA. 86).

Powyższy imiesłowowy równoważnik zdania pełni funkcję okolicznika sposobu. W przekładzie widać ciąg zdań współrzędnych względem siebie, tak więc mamy do czynienia z wypowiedzeniem wielokrotnie złożonym. Imiesłów uprzedni został zastąpiony czasownikiem dokonanym pełniącym funkcję orzeczenia w zdaniu w zdaniu składowym (2).

Do tej pory wyszczególniliśmy takie imiesłowowe równoważniki zdania, których polskim odpowiednikiem jest zdanie współrzędne, łączne (względem innego) z osobową formą czasownika w roli orzeczenia. Pokażna liczba tego typu konstrukcji wcale nie oznacza, że nie można przekształcić imiesłowowego równoważnika zdania na zdanie podrzędne. Potwierdzenie znajdziemy, analizując poniższy przykład:

Найдовше він зберігав всі фотографії, але, знайшовши довгі дерев'яні скриньки зі скляними негативами, фотографії попалив (IDA. 86). Najdłużej przechowywał wszystkie fotografie, (1) ale, (2a) gdy znalazł długie drewniane skrzyneczki ze szklanymi negatywami, (3) fotografie spalił (2b) (IDA. 96).

W procesie przekładu powstało zdanie wielokrotnie złożone. Imiesłowowy równoważnik zdania uległ transformacji na zdanie podrzędnie złożone okolicznikowe czasu. Wskaźnikiem

zespoleń jest w nim spójnik *gdy*. Imiesłów zastąpiono czasownikiem w formie osobowej, który pełni funkcję orzeczenia w wypowiedzeniu podrzędnym.

Do tej pory w naszych rozważaniach mieliśmy raczej do czynienia z przypadkami, gdzie tłumacz wzbogacał zdanie o dodatkowe konstrukcje w wyniku czego powstawał ciąg zdań współrzędnie złożonych. Ukraińskie wypowiedzenia z imiesłowowym równoważnikiem w których występują równorzędne orzeczenia można zastąpić w tłumaczeniu zdaniem prostym:

Музика до балету змушувала при кожному виконанні кидати інструмент, не витримуючи психічного навантаження від виконуваної партії, (1) і вибігати з оркестрової ями (2) (IDA. 69). Muzyka do baletu podczas każdego wykonywania zmuszała do rzucenia instrumentu – nie można było wytrzymać napięcia psychicznego wywołanego wykonywaną partią – i do ucieczki z miejsca orkiestry (1) (IDA. 76).

Imiesłowowy równoważnik zdania ukraińskiego został zastąpiony wypowiedzeniem nawiasowym, które w tym wypadku dodatkowo informuje o przyczynie zdarzenia nazwanego w wypowiedzeniu (zmuszała do rzucenia instrumentu (...)) i do ucieczki). Centrum wypowiedzenia nawiasowego stanowi orzeczenie złożone z zanegowanego czasownika niefleksyjnego, odpowiedniej formy czasownika być oraz bezokolicznika, zatem jest to konstrukcja bezosobowa. W tym przypadku ukraiński imiesłów przysłówkowy przyczynił się po powstania w przekładzie jednego z komponentów tego orzeczenia, a mianowicie bezokolicznika (wytrzymać).

Uwagę zwraca także fakt, że zdanie polskie w przeciwieństwie do ukraińskiego jest wypowiedzeniem pojedynczym, gdyż mamy do czynienia wyłącznie z jednym orzeczeniem prostym (zmuszała), wokół którego skupia się predykatywne centrum zdania. W miejscu ukraińskich bezokoliczników (кидати і вибігати) wprowadzono wyrażenia przyimkowe (do rzucenia, do ucieczki) pełniące funkcję dopełnienia.

Podsumowując przeprowadzoną analizę porównawczą, stwierdzamy, że po rezygnacji z konstrukcji imiesłowowej, którą zastąpiono komponentami w roli określników orzeczenia, polskie wypowiedzenie pozostawało zdaniem pojedynczym. Jednak zdarzały się sytuacje, w których ukraińskie wypowiedzenie proste z imiesłowowym równoważnikiem zdania przekształcono na zdanie podrzędnie złożone bądź współrzędnie złożone łączne (zarówno bezspójnikowe, jak i spójnikowe). Ukraińskie zdanie proste zawierające w swej budowie więcej niż jeden imiesłowowy równoważnik zdania zostało zastąpione zdaniem wielokrotnie złożonym.

Analiza dowodzi, że na miejscu ukraińskich imiesłowowych równoważników zdania w polskim tłumaczeniu może wystąpić: a) zdanie składowe podrzędne w wypowiedzeniu podrzędnie złożonym (najczęściej jako zdanie podrzędne okolicznikowe czasu po wprowadzeniu odpowiednich wskaźników zespoleń, np.: wtedy, gdy), b) zdanie składowe (bądź równoważnik zdania) wypowiedzenia współrzędnie złożonego lub wielokrotnie złożonego, c) ekwiwalent pozycyjny w postaci frazy przyimkowo-nominalnej PODCZAS + rzeczownik w dopełniaczu + ewentualnie jakiś określnik, np. dopełnienie (takie przypadki występują, gdy przekształceniu podlegały imiesłowowe równoważniki zdania w funkcji okolicznika czasu), d) inne określniki podmiotu bądź orzeczenia (najczęściej dopełnienie + okolicznik, lub przydawka + dopełnienie) występujące w zdaniu prostym i złożonym, e) wypowiedzenie nawiasowe.

Niekiedy w tłumaczeniu możemy mieć do czynienia z innym centrum predykatywnym niż w zdaniu oryginalnym (np. w zdaniu ukraińskim centrum predykatywne skupia się wokół przysłówka modalnego можна i bezokolicznika, natomiast w przekładzie widzimy orzeczenie w formie osobowej czasownika), a nawet innym podmiotem.

Wypowiedzenia ukraińskie z tzw. równorzędnymi członami przeważnie zostały przekształcone na zdanie współrzędnie złożone lub wielokrotnie złożone będące ciągiem zdań współrzędnych. Jednak odnotowaliśmy przypadki, które stanowią wyjątki, potwierdzające, że nawet zdania z równorzędnymi orzeczeniami oraz imiesłowem w roli drugorzędnego orzeczenia, mogą zostać zastąpione zdaniem pojedynczym.

W naszym materiale badawczym imiesłowowe równoważniki zdania pełnią przede wszystkim funkcję okolicznika sposobu (rzadziej celu, przyczyny, czasu). W tłumaczeniu odcień funkcji okolicznikowej zostaje zachowany tylko wtedy, gdy imiesłów przysłówkowy zastąpiono wyrażeniem przyimkowym lub innym komponentem wypełniającym w zdaniu rolę okolicznika. Jest to również możliwe, gdy bezpośrednim odpowiednikiem imiesłowowego równoważnika zdania w roli okolicznika czasu jest zdanie podrzędnie złożone okolicznikowe czasu. Natomiast funkcja ta nie jest zachowana, kiedy zdanie proste z konstrukcją imiesłowową przekształcono

np. na zdanie współrzędnie złożone, w którym bezpośrednim odpowiednikiem imiesłowu jest czasownik w formie osobowej pełniący rolę orzeczenia.

Ostatecznie stwierdzamy, że w większości przypadków tłumacz mógł zastosować, podobnie jak w zdaniach oryginalnych, wypowiedzenia z imiesłowowymi równoważnikami zdania. Według naszej oceny, użycie innych konstrukcji zdaniowych czy komponentów, które pełnią inną rolę niż w oryginale, nie zakłóciło znacząco wiernego przekazu. Jednak w niektórych przypadkach w procesie tłumaczenia zaszły pewne zmiany dotyczące przekazywanej treści.

LITERATURA

ŹRÓDŁA

1. Prochaśko T., *Inne dni Anny*, Wołowiec 2001.
2. Prochaśko T., *Niezwykli*, Wołowiec 2005.
3. Прохасько Т., *Інші дні Анни*, Київ 1998.
4. Прохасько Т., *Непрості*, Івано-Франківськ 2002.

LITERATURA PRZEDMIOTU

1. Bojałkowska K., *Opis składniowy imiesłowów przysłówkowych we współczesnym języku polskim*, Toruń 2010.
2. Jodłowski S., *Podstawy polskiej składni*, Warszawa 1976.
3. Podracki J., *Składnia polska. Książka dla nauczycieli, studentów i uczniów*, Warszawa 1997, s. 10-70.
4. Зінкевич-Томанек Б., *Граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис*, Краків 2007, s. 191-270.